

Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική
Ιστορία
18^{ος} – 20^{ος} αιώνας
Μάθημα 2β

Εαρινό Εξάμηνο

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Κουσερή Γεωργία

Στο μάθημα αυτό θα ασχοληθούμε με:

Τους Γραικούς- Ρωμιούς και Έλληνες.

Τις ηγετικές ομάδες (Προύχοντες, Αρματολούς και Κλέφτες, Φαναριώτες).

Την καθημερινή ζωή στην πόλη και την ύπαιθρο, τους αγροτικούς πληθυσμούς, τους εμπόρους και τους κτηνοτρόφους

Υλικά και άυλα τεκμήρια της Τουρκικής παρουσίας στις αντίστοιχες περιοχές σήμερα (θήσκευμα, ιδιώματα, τοπωνύμια, αρχιτεκτονική, μουσική κλπ.).

Πηγές της περιόδου

“Σημαντικές πηγές για την περίοδο αυτή είναι τα οθωμανικά αρχεία (π.χ. τα φορολογικά κατάστιχα, τα αρχεία που κρατούσαν στα ιεροδικεία), αλλά και τα αρχεία από τα χριστιανικά κράτη (κυρίως από τη Δυτική Ευρώπη) με τα οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε σχέσεις. Πληροφορίες παίρνουμε επίσης από τα κείμενα που έγραψαν Ευρωπαίοι περιηγητές που ταξίδεψαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και από τα αρχαιολογικά ευρήματα.”

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 122, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIO_B.pdf

Το δίπολο κυρίαρχοι- κυριαρχούμενοι

- 1. Μουσουλμάνοι και μη μουσουλμάνοι
- 2. φορολογούμενοι και αξιωματούχοι του κράτους
- Κοινωνική κινητικότητα δεν υπήρχε
- Έμμεση διακυβέρνηση των Οθωμανών

Έλληνες-Γραικοί- Ρωμιοί

- Έλληνες ονομάζονταν αρχικά μόνον οι κάτοικοι μιας μικρής περιοχής τής Κ. Ελλάδας, της Θεσσαλικής Φθίας.
- Στην προεπαναστατική Ελλάδα αναβιώνει μια πανάρχαια ονομασία των Ελλήνων, η ονομασία **Γραικοί**, που χρησιμοποιήθηκε, κατά την αρχαία παράδοση, πριν ακόμη καθιερωθεί το Έλληνες.
- Η ονομασία Έλληνες ως δηλωτική τού έθνους των Ελλήνων θα επανέλθει επισήμως μετά από αιώνες, με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους.

<https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika-2/345-p>

- Ρωμαίοι οι κάτοικοι της Ρώμης, από όπου και η μετέπειτα ονομασία Ρωμιοί.
- Η ονομασία Ρωμιός, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, χάνει την αίγλη τού «αυτοκρατορικού» Ρωμαίος και, με τις σκληρές συνθήκες της υπό ζυγόν διαβίωσης, αποκτά επιπροσθέτως την υφολογική χροιά του «καπάτσου», του «καταφερτζή», του «ξύπνιου».

<https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika-2/345-p>

- Στο Βυζάντιο παράλληλα με το Ρωμαίοι χρησιμοποιείται, σε περιορισμένη έκταση και το Γραικοί, προσλαμβάνοντας την ειδικότερη σημασία «ελληνορθόδοξοι».
- Ο Κοραΐς και οι προεπαναστατικοί (Ρήγας, Χριστόπουλος κ.ά.) μιλούν για το «Γένος των Γραικών» και ο Αθανάσιος Διάκος απαντά περήφανα στους Τούρκους: «Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε να πεθάνω».
- Με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους το Γραικοί αντικαθίσταται από το Έλληνες.

<https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika-2/345-p>

- Ο Κοραΐς και οι προεπαναστατικοί (Ρήγας, Χριστόπουλος κ.ά.) μιλούν για το «Γένος των Γραικών» και ο Αθανάσιος Διάκος απαντά περήφανα στους Τούρκους: «Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε να πεθάνω».
- Με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους το Γραικοί αντικαθίσταται από το Έλληνες.

<https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika-2/345-p>

Οθωμανική αυτοκρατορία

Κοινωνικές ομάδες

- Ασκερί (στρατιωτικοί)
- Ουλεμάδες (κληρικοί)
- Ραγιάδες

«Το σύνολο του πληθυσμού, με εξαίρεση τους Οθωμανούς αξιωματούχους, συγκροτούσε την τάξη των **ραγιάδων**. Ο όρος όμως αυτός από το 18ο αιώνα επικράτησε να δηλώνει μόνον τους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς (Έλληνες, Εβραίους, Αρμένιους, λαούς της Βαλκανικής και άλλους) και μάλιστα τους χριστιανούς, των οποίων η ζωή έγινε συνώνυμη με την εξαθλίωση λόγω της βαρύτατης φορολογίας, των καταπιεστικών.»

Ιστορία του Μεσαιωνικού και Νεότερου Κόσμου 565-1815, σ. 141

«Από τα μέσα του 15ου μέχρι τα τέλη του 16ου αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία ακμάζει: το κράτος εξαπλώνεται, η κεντρική εξουσία είναι ισχυρή, η οικονομία αναπτύσσεται. Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία απόλυτος μονάρχης ήταν ο σουλτάνος. Πρωτεύουσα του κράτους μετά το 1453 ήταν η Κωνσταντινούπολη. Επίσημη θρησκεία στην αυτοκρατορία ήταν το ισλάμ και επίσημη γλώσσα μια από τις οθωμανικές γλώσσες, η τουρκική. Όμως οι υπήκοοι του Οθωμανού σουλτάνου είχαν διαφορετικές θρησκείες και μιλούσαν διαφορετικές γλώσσες. Είχαν επίσης διαφορετικές παραδόσεις, ήθη και έθιμα, ανάλογα με την καταγωγή τους, την περιοχή που ζούσαν, την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκαν. Οι μουσουλμάνοι είχαν περισσότερα δικαιώματα από εκείνους που πίστευαν σε άλλες θρησκείες. Η οθωμανική κοινωνία ήταν ιεραρχημένη. Όσοι ανήκαν στην ίδια κοινωνική ομάδα είχαν συχνά οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ τους, ανεξάρτητα από τη θρησκεία τους.»

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 121, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIO_B.pdf

«Σύμφωνα με το ισλαμικό δίκαιο, οι κάτοικοι των κατακτημένων περιοχών έπρεπε να επιλέξουν ανάμεσα στον εξισλαμισμό και τη σφαγή. Εξαίρεση αποτελούσαν οι λαοί της Βίβλου (Εβραίοι, Χριστιανοί) οι οποίοι μπορούσαν να συνάψουν ένα είδος συνθήκης με τους Μουσουλμάνους, σύμφωνα με την οποία εξαγόραζαν τη ζωή τους έναντι της εκπλήρωσης ποικίλων υποχρεώσεων και κυρίως της καταβολής του φόρου υποτελείας, του **κεφαλικού φόρου**. Η κατηγορία αυτή των υποδούλων ονομάζονταν **ζιμμήδες**. Με την ίδια συνθήκη παραχωρούνταν στους ζιμμήδες και ορισμένες ελευθερίες, ατομικές, οικονομικές και θρησκευτικές. Οι ποικίλοι όμως εξευτελιστικοί περιορισμοί αναιρούσαν στην ουσία τις παραχωρήσεις αυτές.»

Ιστορία του Μεσαιωνικού και Νεότερου Κόσμου 565-1815, σ. 141

- Σε μερικές περιοχές μουσουλμάνοι και ζιμήδες είχαν κοινά θρησκευτικά έθιμα, κοινούς τρόπους λατρείας, κοινά οικονομικά συμφέροντα, διασκέδασης (άκουγαν την ίδια μουσική, κοινές ήταν οι ιστορίες με το Ναστρεντίν Χότζα, τα λαϊκά θεάματα, τον καραγκιόζη).
- Στην Κωνσταντινούπολη οι ζιμήδες ανήκαν στα ανώτερα στρώμα.
- Αλλού οι ζιμήδες που έγιναν μουσουλμάνοι συνέχισαν να μιλούν τη γλώσσα που μιλούσαν και πριν. Ακόμη, στις γλώσσες των ζιμήδων μπήκαν πολλές λέξεις. Αυτές είχαν σχέση με την καθημερινή ζωή (για παράδειγμα, ονόματα φαγητών, ρούχων) και τη διοίκηση (για παράδειγμα, όροι σε συμβόλαια). Αλλά και στα τουρκικά μπήκαν πολλές λέξεις από τα αραβικά, τα περσικά και τις γλώσσες των ζιμήδων. Αυτό δείχνει ότι είχαν επαφές σε πολλές πλευρές της ζωής τους. Τέλος, υπήρχαν πληθυσμοί που έγιναν μουσουλμάνοι, αλλά στα κρυφά συνέχιζαν να είναι χριστιανοί ή Εβραίοι.

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 126, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIO_B.pdf

Νασρεντίν Χότζα

Οι ηγετικές ομάδες

Το κοινοτικό σχήμα

- Φορολογική υποχρέωση της κοινότητας
- Πολλαπλές λειτουργίες της κοινότητας

Η προυχοντική τάξη

- Κοτσαμπάσηδες από τη βενετική κυριαρχία στην τουρκοκρατία
- Χριστιανική εκδοχή των *ayan*
- Σύστημα φοροενοικίασης που δίνεται σε ορισμένες οικογένειες

Οικουμενικό πατριαρχείο και εκκλησία

- Κεντρική οργανωτική δομή της κατακτημένης κοινωνίας
- Ενδιάμεσος θεσμός σε κατακτημένους και κατακτητές

Φαναριώτες

- Παροχή υψηλών υπηρεσιών στην Πύλη
- Δραγουμάνος, οσπαδάρος
- Φαναριώτες, πολιτισμική κίνηση και παιδεία

Λεβέντ

- Μουσουλμανική πολιτοφυλακή
- Πίσω από αυτούς σε καιρό πολέμου ήταν οι Αρματωλοί

Αρματωλοί

Φύλακες περασμάτων (διορίζονταν από τις αρχές και στρατολογούνταν από τους ίδιους τους κλέφτες)

Η λέξη αρματολός, δεν απαντά σε ελληνικά κείμενα ως τον 17ο αιώνα. Σε πολύ παλιά τουρκικά κείμενα υπάρχει ο όρος martolos, martoloz, ενώ σε βενετικά κείμενα του 16ου αιώνα αναφέρονται οι martolozi, δηλαδή οι αρματολοί.

- Όταν τελείωνε ο πόλεμος απολύονταν οι αρματωλοί οι οποίοι είτε προσλαμβάνονταν από ντόπιους άρχοντες ή γίνονταν δηλ Κλέφτες.

Κλέφτες

Ήταν παράνομες ομάδες με ελάχιστα μέλη στα βουνά κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας , οι οποίοι αγωνιζόταν για την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Μάλιστα στη διάρκεια της σκλαβιάς δε δίσταζαν να προκαλέσουν με τις πράξεις τους τον Τουρκικό λαό .
Αργότερα παρουσιάζονταν ως προεπαναστάτες

Κλέφτες (ήρωες σύμβολα αντίστασης)

- *Λάλησε, κούκε μ', λάλησε, λάλα, καημέν' αηδόνι.
-Τι να λαλήσω, βρε παιδιά, και τι να μολογήσω;
Κλέφτες κλέψαν τη Βάινα, του γέροντα τη νύφη,
στα όντρια την ανέβασαν, στον πρώτο την πηγαίνουν.
Φιλάει του πρώτου την ποδιά και το δεξί το χέρι
να της χαρίσει τη ζωή, να της χαρίσει νιάτα.*

ΓΝΩΣΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΚΛΕΦΤΩΝ

- - Οδυσσέας Ανδρούτσος
- - Γεώργιος Καραϊσκάκης
- - Αθανάσιος Διάκος
- - Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Κλεφταρματολοί

«Μορφή ένοπλης αντίστασης θεωρείται και η δράση των **κλεφτών**. Οι κλέφτες συγκροτούν ένοπλες ομάδες, κάνουν επιθέσεις σε εμπορικές αποστολές, σε κρατικούς αξιωματούχους, σε ταξιδιώτες, ακόμα και σε χωριά και πόλεις, αρπάζοντας χρήματα, όπλα και τρόφιμα. Οι κλέφτες ζουν ελεύθεροι κατά ομάδες στα λημέρια. **Κάθε ομάδα έχει τον καπετάνιο της και το δικό της μπαϊράκι**. Με το πέρασμα των χρόνων οι κλέφτες γίνονται μόνιμη απειλή αντίστασης εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των τοπικών αρχόντων, το ίδιο και οι αρματολοί. Ενώ αρχικά είναι βοηθητικά στρατεύματα των Οθωμανών, που χρησιμοποιούνται και στη δίωξη των κλεφτών, οι αρματολοί παραβαίνουν συχνά τις συμφωνίες τους με τους Οθωμανούς και γίνονται κλέφτες.»

Ρεπούση, Ανδρεάδου, Πουταχίδης, Τσιβάς, 2008,σελ. 32

Φαναριώτες

«Φαναριώτες είναι ένα σύνολο οικογενειών, με συνείδηση αρχοντικής καταγωγής, ιστορικά τεκμηριωμένης ή όχι, οι οποίες διέμεναν στη συνοικία Φαναρίου της Κωνσταντινούπολης και μονοπωλούσαν για περίπου έναν αιώνα τα τρία σημαντικά κρατικά αξιώματα, του Μεγάλου Διερμηνέα της Πύλης, του Διερμηνέα του Στόλου και των Ηγεμόνων της Βλαχίας και της Μολδαβίας. Η χρονική έκταση ακμής τους καλύπτει τα χρόνια 1661-1821, περίοδο που κατείχαν αδιάλειπτα τα παραπάνω αναφερόμενα αξιώματα.»

<https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4727/1/7.%20Οι%20Φαναριώτες.pdf>

Η ζωή των Ελλήνων στα χρόνια της Τουρκοκρατίας

- Η ζωή των Ελλήνων στα χρόνια της Τουρκοκρατίας

https://www.benaki.org/index.php?option=com_greekhistory&view=videocategory&id=42&Itemid=1059&lang=el

Φόροι

- Κεφαλικός 8-10%
- Χαράτσι 8-25%
- Γαιοπρόσοδος 10-25%

Καθημερινή ζωή

«Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας η καθημερινή ζωή οργανώνεται γύρω από τη οικογένεια. Οι οικογένειες είναι πολυμελείς και στηρίζονται στην προσφορά και τη συνεργασία των μελών τους για τις καθημερινές ανάγκες. Τα παιδιά μαθαίνουν συνήθως τα επαγγέλματα των γονιών τους για να εξασφαλίσουν τη ζωή τους. [...] Η γέννηση του παιδιού, ο γάμος αλλά και ο θάνατος αποτελούν σημαντικά γεγονότα και συνδέονται με πλήθος έθιμα που φέρνουν κοντά τους ραγιάδες. Έθιμα που έχουν σχέση με τις καθημερινές ασχολίες και τη θρησκευτική ζωή προσφέρουν ευκαιρίες».

• **Ρεπούση, Ανδρεάδου, Πουταχίδης, Τσιβάς, 2008, σ.24**

Ο Γάλλος περιηγητής Γκιγιόμ Γκρελό γράφει (1680):

- « Οι Έλληνες έχουν και μερικές ακόμα ευκαιρίες διασκεδάσεων. Είναι οι τέσσερες κυριότερες γιορτές του χρόνου: του Αγίου Ανδρέου, του Αγίου Νικολάου, των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων και του Αγίου Γεωργίου. [...] Στη γιορτή του Αγιαντρέα γίνονται επισκέψεις και οι γυναίκες κάνουν πάντοτε τηγανίτες. Στη γιορτή του Αγίου Νικολάου ζυμώνουν πίττα και ρίχνουν στο προζύμι έναν παρά. Κι όποιος πετύχει το νόμισμα θεωρείται ο τυχερός της χρονιάς. Πρέπει να το φυλάξει προσεχτικά.»

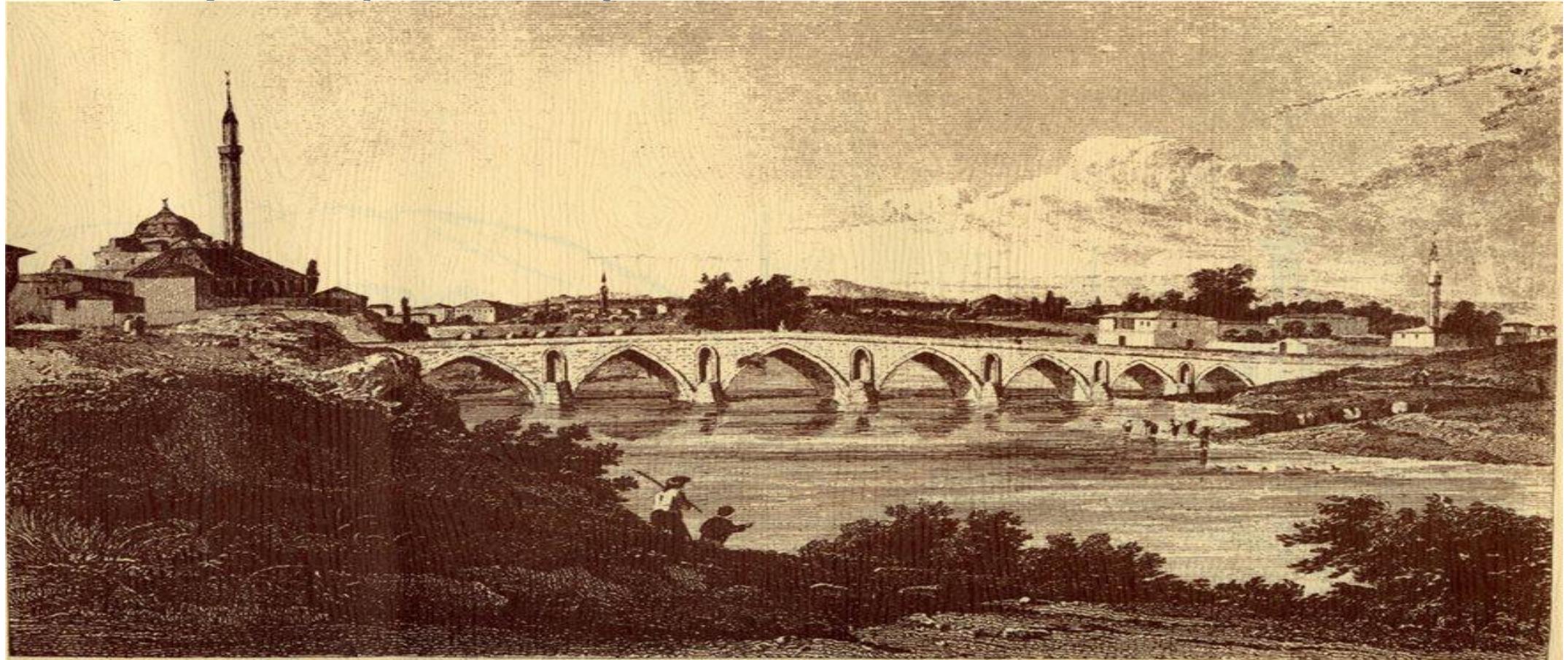
Ρεπούση, Ανδρεάδου, Πουταχίδης, Τσιβάς, 2008, σελ. 25

«Οι περισσότεροι κάτοικοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ζούσαν στην ύπαιθρο. Μέχρι το 16ο αιώνα οι πόλεις είχαν λίγους κατοίκους. Αργότερα όμως ο πληθυσμός τους αυξήθηκε και πολλές έγιναν σημαντικά εμπορικά και βιοτεχνικά κέντρα. Οι Οθωμανοί σουλτάνοι πήραν πολλά μέτρα (μετέφεραν πληθυσμό, έδωσαν χρήματα για να γίνουν βασικά έργα, φρόντισαν το εμπόριο και τη βιοτεχνία για να αυξήσουν τον πληθυσμό τους και να ενισχύσουν την οικονομία τους. Στις πόλεις βρίσκονταν οι στρατιωτικές, οι διοικητικές και οι δικαστικές αρχές και η φρουρά των γενίτσαρων.»

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 129, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIO_B.pdf

Η ζωή στις πόλεις

LARISSA

Edward Dodwell, A Classical and Topographical Tour through Greece (1819)

Έμποροι

- Η οικονομική συγκυρία στη Μεσόγειο
- οικονομική ευελιξία του ελληνισμού (Ρωσοτουρκικός πόλεμος, Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή, ελεύθερο εμπόριο για τους Έλληνες)
- Ανάπτυξη θαλάσσιου δικτύου και ανάδυση ελληνικής αστικής τάξης
- Ελληνικές παροικίες: ανάπτυξη

- Από το 1550-1650 τα μόνα στοιχεία που έχουμε είναι από την προφορική παράδοση και από την Εκκλησία. Η εργασία στις πόλεις ελεγχόταν στενά μέσα από το **σύστημα των συντεχνιών**.

«Τις συντεχνίες έλεγχε η οθωμανική εξουσία. Τα μαγαζιά ήταν στις αγορές (παζάρια ή ταρσιά). Πολλές αγορές ήταν σκεπαστές. Σε ένα ορισμένο μέρος τους βρίσκονταν τα μπεζεστένια, όπου πουλούσαν τα πολύτιμα εμπορεύματα (ακριβά υφάσματα, χρυσαφικά, ελεφαντόδοντο κτλ.). Κοντά στις αγορές υπήρχαν τα χάνια (πανδοχεία, όπου έμεναν οι έμποροι και αποθήκευαν το εμπόρευσμά τους).»

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 132, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIIO_B.pdf

«Όλοι οι τεχνίτες, δηλαδή όσοι χρησιμοποιούσαν τοπικές ή εισαγόμενες πρώτες ύλες για να κατασκευάσουν και να πωλήσουν αγαθά, έπρεπε να ανήκουν σε μια συντεχνία... **Ηγετικά μέλη της συντεχνίας ήταν οι μάστορες**, οι οποίοι διόριζαν τέσσερις αξιωματούχους. Ένας εκλεγόταν από τα μέλη για να διαχειρίζεται την εμπορική πλευρά της συντεχνίας και να την εκπροσωπεί στις επαφές με άλλες συντεχνίες· άλλος οριζόταν για να καταμερίζει το ποσοστό του φόρου που αναλογούσε στα μέλη και να το καταβάλλει στις αρχές. Εκπροσωπούσε επίσης τη συντεχνία σε τυχόν παραστάσεις της στην επαρχιακή πρωτεύουσα ή στην Κωνσταντινούπολη. Ένας τρίτος αξιωματούχος ενεργούσε ως αγοραστής των πρώτων υλών για τη συντεχνία και ένας τέταρτος ήταν υπεύθυνος για τον έλεγχο της ποιότητας και των τιμών. Όλοι έπρεπε να έχουν επιλεγεί πριν κατοχυρωθεί μια συντεχνία στα αρχεία. Μόνο οι μάστορες μπορούσαν να ξεκινήσουν δικές τους συντεχνίες, ο αριθμός των οποίων ήταν αυστηρά περιορισμένος. Κάτω από τον μάστορα εργάζονταν οι έμπειροι τεχνίτες, που δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν δικές τους συντεχνίες, οι κοινοί τεχνίτες, και τέλος οι μαθητευόμενοι.»

Brewer, 2018, Ελλάδα 1453-1821, σ.151

«Οι συντεχνίες λειτουργούσαν στο κέντρο της πόλης μέσα ή γύρω από τη μεγάλη αγορά στο κέντρο της πόλης, το οποίο συνήθως περιλάμβανε το κεντρικό τζαμί, μια μεγάλη πλατεία και διάφορα θεσμοθετημένα όργανα που υποστηρίζονταν από φιλανθρωπικά ιδρύματα- ισλαμικά σχολεία, χάνια , δημόσια λουτρά, κρήνες. Τα μέλη της συντεχνίας, που μπορεί να ήταν και χριστιανοί με μουσουλμάνους μαζί, δεν ζούσαν στο κέντρο αλλά σε μία από τις αυτοτελείς συνοικίες της πόλης.»

(Brewer, 2018, Ελλάδα 1453-1821, σ.151)

«Υπήρχαν τρεις σημαντικοί περιορισμοί στις δραστηριότητες της συντεχνίας. Πρώτον, τίποτα δεν μπορούσε να πωληθεί σε τιμή ανώτερη από αυτήν που όριζαν οι αρχές, η οποία ήταν σχεδιασμένη να αφήνει ένα μέτριο κέρδος γύρω στο δέκα τοις εκατό. Αυτή η ανώτατη τιμή έγινε, όπως ήταν αναμενόμενο, ενιαία: αν χρέωνες λιγότερο έχανε κέρδη, ενώ υπονόμευες και προξενούσες ζημιά στα άλλα μέλη της συντεχνίας. Δεύτερον η συντεχνία μπορούσε να πουλάει μόνο τα αγαθά που της επιτρεπόταν. Αυτό σήμαινε πως καμία συντεχνία δεν μπορούσε να ανταγωνιστεί άλλη, αλλά επίσης πως ήταν αδύνατη η διαφοροποίηση. Τρίτον ο αυστηρός έλεγχος της ποιότητας σήμαινε πως τα παραγόμενα αγαθά δεν μπορούσαν να αλλάξουν ποτέ.» **(Brewer, 2018, Ελλάδα 1453-1821, σ.151-152)**

Πλεονεκτήματα: σταθερότητα προμήθειας πρώτων υλών, ποιότητας και τιμών και προστασία από τον ανταγωνισμό.

Η ζωή στην επαρχία

- **Αγροτικοί πληθυσμοί**
- Ορεινός πληθυσμός
- Οικογενειακή καλλιέργεια στα ορεινά πιο μικρή τσιφλίκια στα πεδινά
- Αυτάρκεια στην οικονομία
- Αστικοί πληθυσμοί
- Αστικά επαγγέλματα και συντεχνίες

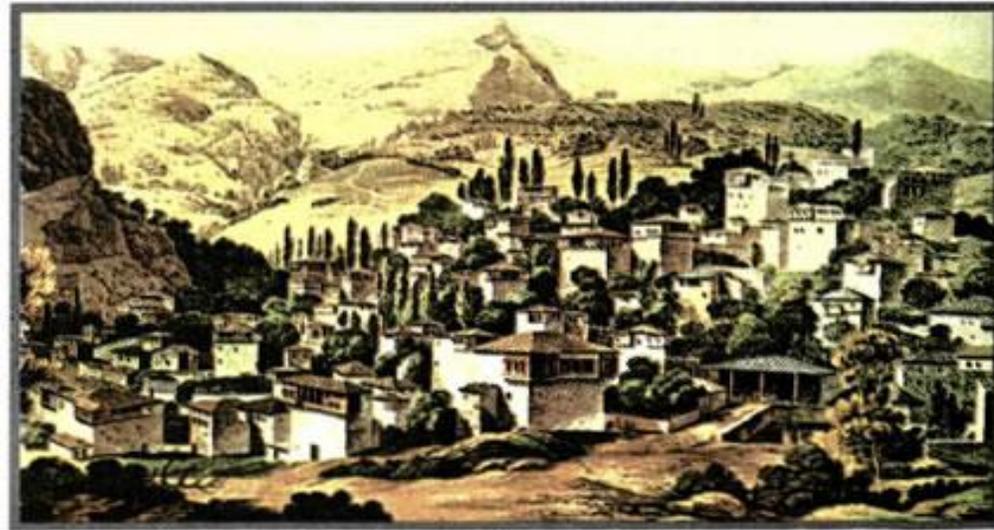
- **Κτηνοτρόφοι**
- Ημινομαδικός πληθυσμός: τσελιγκάτο
- Ανταλλακτική οικονομία
- Παραδείγματα προβιομηχανικών κοινωνιών (Αμπελάκια)

«Η αγροτική οικογένεια ήταν η βασική μονάδα παραγωγής, δουλεύοντας εν μέρει τη γη που της ανήκε και εν μέρει τη γη άλλων. Η οικογένεια είχε το σπίτι της και καλλιεργούσε ένα κομμάτι γης που το περιλάμβανε· επρόκειτο για μια έκταση είκοσι δύο περίπου τετραγωνικών μέτρων, πάνω κάτω στο μέγεθος ενός μέτριου σύγχρονου αστικού κήπου. Εκτός αυτού, ο αγρότης εργαζόταν σε έναν από τους τέσσερις τύπους γαιοκτησίας που εισήγαγαν οι Τούρκοι-τύποι που δεν διέφεραν πολύ από το προηγούμενο καθεστώς.»

• **Brewer, 2018, Ελλάδα 1453-1821, σ. 79**

- Η αξία των εδαφών στην Ελλάδα ήταν στη γη
- Σιτάρι και καλαμπόκι Μακεδονίας στην Κωνσταντινούπολη
- Πελοπόννησος: σταφίδες και ελιές
- Τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν μια χρυσή εποχή εφόσον οι φόροι δεν ήταν επαχθέστεροι.
- Παρόλα αυτά τα εργαλεία, οι παροχές και οι δρόμοι δεν διευκόλυναν την αγροτική ζωή.

Η Πορταριά, ένα από τα χωριά του Πηλίου, φημισμένη για την κατασκευή υφασμάτων και για τον καλαίσθητο οικισμό της. Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Γράμματα

«Τα γράμματα, οι τέχνες και οι επιστήμες αναπτύχθηκαν στο οθωμανικό παλάτι. Ο οθωμανικός πολιτισμός επηρεάστηκε από τον αραβοϊσλαμικό (ιδιαίτερα από τον περσικό) πολιτισμό και επηρέασε επίσης τους ζιμήδες που ανήκαν στα ανώτερα στρώματα στην οθωμανική κοινωνία (στον τρόπο ζωής, στο φαγητό, στα ρούχα, σε κάποιες μορφές τέχνης). Οι μουσουλμάνοι που ανήκαν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα δεν είχαν σχεδόν καμία επαφή με τον πολιτισμό αυτό.»

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 133, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIO_B.pdf

Θρησκεία

«Για τους ορθοδόξους που ζούσαν κάτω από την οθωμανική διοίκηση ο πιο σημαντικός θεσμός ήταν η Ορθόδοξη Εκκλησία. Οι Οθωμανοί σουλτάνοι, για πολιτικούς λόγους, την ενίσχυσαν και της έδωσαν πολλά προνόμια. Η Εκκλησία διατήρησε τις θρησκευτικές της αρμοδιότητες, είχε τη δική της διοίκηση και έλυne ορισμένα νομικά θέματα των ορθοδόξων. Είχε σημαντική περιουσία και μέχρι τα τέλη του 16ου αιώνα ήταν η μόνη που ασχολήθηκε με την εκπαίδευση των ορθοδόξων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.»

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 136, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIIO_B.pdf

Υλικά και άυλα τεκμήρια της Τουρκικής παρουσίας στις αντίστοιχες περιοχές σήμερα (θήσκειμα, ιδιώματα, τοπωνύμια, αρχιτεκτονική, μουσική κλπ.)

Τζαμί

«Τζαμί ή Τέμενος είναι ο χώρος λατρείας των Μουσουλμάνων. Τα Τζαμιά είναι πάντοτε προσανατολισμένα προς την Κάαμπα της Μέκκας. Οι πιστοί εισέρχονται στο στρωμένο με τάπητα Τζαμί χωρίς υποδήματα, αφού προηγουμένως πλύνουν τα πόδια, τα χέρια και το πρόσωπό τους σε ειδικά διαμορφωμένο εξωτερικό χώρο. Στο εσωτερικό δεν υπάρχουν καθίσματα, αγάλματα ή εικόνες. Υπάρχουν ορατές ρήσεις του Κορανίου και ξεχωρίζει το μινμπάρ, ο άμβωνας που μιλά ο Ιμάμης. Χαρακτηριστικό κάθε μεγάλου Τζαμιού είναι ο Μιναρές, όπου παλιότερα ανέβαινε και καλούσε σε προσευχή ο μουεζίνης. Στο Τζαμί γίνεται πέντε φορές τη μέρα αντάντ, δηλαδή πρόσκληση για τους πιστούς να προσευχηθούν.»

- <http://photodentro.edu.gr/cultural/r/8526/3928>

Φειλιχέ τζαμί στην Αθήνα

Μενδρεσέ τζαμί, Βέροια

Κουρσουγλού τζαμί στη Δράμα

Διδυμότειχο, Βαγιαζίτ τζαμί

Γενί τζαμί Έδεσσα

Γενί τζαμί Λάρισσας

Γενί τζαμί Θεσσαλονίκη

Τζαμί του Βελή Πασά, Ρέθυμνο

Νερατζέ τζαμί, Ρέθυμνο

Τεκές Χασάν Μπαμπά, Τέμπη

Κουρσούμ τζαμί, Τρίκαλα

Τζαμί Σουλεϊμάν, Ρόδος

Τζαμί Ζινζιρλί, Σέρρες

Τζαμί Μεχμέτ Μπέη ή Αχμέτ Πασά, Σέρρες

Τζαμί του Εμίρ-Ζάδε, Χαλκίδα

Τζαμί του Κιουτσοúk Χασάν στα Χανιά

Τεκές Ρούσσας, Έβρος

Πόλεις

Πόλεις σημαντικές: Κωνσταντινούπολη, Αθήνα,
Θεσσαλονίκη, Ναύπλιο, Μεθώνη, Κορώνη, Πάτρα,
Κόρινθος, Βόλος

Κωνσταντινούπολη

Κωνσταντινούπολη

- Η πόλη ήταν πυκνοκατοικημένη και οι περισσότεροι δρόμοι της ήταν στενοί. Υπήρχαν όμως κήποι, μεγάλα δημόσια κτίρια, παζάρια, χάνια, και ταβέρνες.
- Τα περισσότερα σπίτια ήταν μικρά και ξύλινα. Οι πλούσιοι έμεναν σε καλύτερα σπίτια, τα κονάκια ή σαράγια (δηλαδή παλάτια). Τα μουσουλμανικά κονάκια και σαράγια είχαν συνήθως αυλή και κήπο και ξεχωριστούς χώρους για τους άντρες και για τις γυναίκες.
- Αλλά και για τους ορθοδόξους η Κωνσταντινούπολη συνέχιζε να είναι σημαντική γιατί εκεί βρισκόταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 133, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIO_B.pdf

Θεσσαλονίκη

«Το 14ο αι. η Θεσσαλονίκη ήταν, ακόμη, μια μεγάλη διεθνής αγορά. Εδώ μπορούσε να βρει κανείς προϊόντα από όλες τις χώρες. Ένα από τα ισχυρότερα και περισσότερο θορυβώδη στοιχεία της πόλης ήταν οι ναυτικοί αναμφίβολα μερικοί από αυτούς δεν ασχολούνταν μόνο με τη νόμιμη μεταφορά εμπορευμάτων, αλλά και με την πειρατεία. Οι ναυτικοί ήταν οργανωμένοι σε συντεχνία και ασκούσαν μεγάλη επιρροή στη ζωή της πόλης. Υπήρχε εδώ επίσης μια πολυάριθμη μεσαία τάξη, που όφειλε την ευημερία της στο εμπόριο και τη βιοτεχνία. Ένας εκκλησιαστικός συγγραφέας του 14ου αι. παραπονείται ότι ο λαός της Θεσσαλονίκης ενδιαφερόταν περισσότερο για το χρήμα και τις συναλλαγές παρά για το λόγο του Θεού. Έτσι, είχαν μεταβάλει τον οίκο του Θεού σε τόπο αγοράς, αφού εκεί συζητούσαν τις δοσοληψίες τους αντί να ακούουν την Αγία Γραφή. Ένα μεγάλο μέρος, πιθανόν η πλειοψηφία του λαού της Θεσσαλονίκης ασχολούνταν με τη γεωργία. Πολλοί από τους κατοίκους της, εξηγεί ο Παλαμάς σ' ένα λόγο του, εξορμούν στην ύπαιθρο, για να θερίσουν τα σπαρτά και να μεταφέρουν τη σοδειά στην πόλη. Οι φτωχοί ήταν πολλοί, ενώ μερικοί αριστοκράτες ήταν υπερβολικά εύποροι.»

P. Charanis, *Internal Strife in Byzantium during the 14th Century, Byzantion 15 (1940-1941), 212-213.*

Εβραίοι

«Οι Εβραίοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία προέρχονταν από διαφορετικές περιοχές και μιλούσαν διάφορες γλώσσες. Οι περισσότεροι ήρθαν από την Ισπανία, όταν μετά το 1492 τους έδιωξαν από εκεί οι Ισπανοί καθολικοί βασιλιάδες. Ζούσαν σε πολλές πόλεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και ιδιαίτερα στη Θεσσαλονίκη. Οι Εβραίοι μιλούσαν και τις γλώσσες της δυτικής Ευρώπης και έφεραν από εκεί πολλές γνώσεις (στην ιατρική, στην οικονομία, στις πολεμικές τέχνες). Ασχολήθηκαν με το εμπόριο και τη βιοτεχνία και κάποιοι απέκτησαν σημαντικές θέσεις (γιατροί στο παλάτι του σουλτάνου, αξιωματούχοι σε οικονομικές υπηρεσίες) και πλούτο. Τις εβραϊκές κοινότητες διοικούσαν οι θρησκευτικοί τους ηγέτες, οι ραβίνοι, και πλούσιοι Εβραίοι. Συνήθως έλυναν τα προβλήματα ανάμεσά τους με το δικό τους θρησκευτικό δίκαιο. Όπως και οι άλλοι ζιμήδες, είχαν και αυτοί πολλούς περιορισμούς. Φαίνεται όμως πως οι συνθήκες ζωής τους ήταν καλύτερες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία απ' ό,τι στις χριστιανικές χώρες.»

Νικολά ντε Νικολάι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία» (1577).

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ως τις αρχές του 18ου αιώνα, σ. 133, διαθέσιμο στο

http://museduc.gr/docs/Istoria/B/08_KEFALAIO_B.pdf

Μπεζεστένι, Θεσσαλονίκη

Τουρκικό προξενείο στη Θεσσαλονίκη

Αθήνα

«Η Αθήνα προσαρτήθηκε από τους Οθωμανούς Τούρκους το 1458 και παρέμεινε μέρος της αυτοκρατορίας τους ως το 1830, όταν υπογράφηκε η Συνθήκη του Λονδίνου και το ελληνικό κράτος δημιουργήθηκε στη νότια χερσόνησο του Αίμου και στα νησιά του Αρχιπελάγους. Όλα αυτά τα χρόνια η Αθήνα αποτελεί μία μικρή πόλη άνευ σημασίας για την κραταιά Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά για τη Δύση κουβαλάει το κλέος του παρελθόντος. Ευρωπαϊκές δυνάμεις διατηρούν διπλωματικές αποστολές εδώ, η πόλη γίνεται πεδίο μαχών μεταξύ των Οθωμανών και των Ενετών, ενώ αποτελεί πόλο έλξης αρχαιολατρών από τον Βορρά που καταφθάνουν για να λεηλατήσουν ό,τι μπορούν από τον απέραντο ερειπιώνα.»

Διαθέσιμο στο

https://www.lifo.gr/articles/archaeology_articles/155613/pos-itan-arage-i-athina-tin-periodo-tis-othomanikis-aytokratoria

- **Αθήνα: είχε μισό πληθυσμό από τη Θεσσαλονίκη το 1530**

Οι Τούρκικες αρχές στην Αθήνα εκπροσωπούνταν, όπως και αλλού από τον βοεβόδα, δηλαδή τον κυβερνήτη, ο οποίος ζούσε στην Ακρόπολη, από τον καδή, δηλαδή τον δικαστή και από τον αρχηγό της φρουράς στην Ακρόπολη και τους λίγους εκατοντάδες στρατιώτες με τις οικογένειές τους.... Οι Αθηναίοι αντιπροσωπεύονταν από ένα οκταμελές συμβούλιο εκπροσώπων

Πύργος των Αέρηδων. Διακρίνεται ο Μεντρεσές, ιεροδιδασκαλείο των Τούρκων. William Cole (1800-1892), *Select views of the remains of ancient monuments in Greece, as at present existing, from drawings taken and coloured on the spot in the year 1833*. London, 1835.

Μεντρεσές

Λουτρό των αέρηδων

Περικλής Παπαχατζιδάκης (1905-1990), Άποψη εκκλησίας / τζαμιού στο Μοναστηράκι (Τζαμί του Τζισταράκη), άμισό 20ού αι., ζελατινο-αργυρούχο γυάλινο αρνητικό. Μουσείο Μπενάκη, Φωτογραφικό Αρχείο.

Περικλής Παπαχατζιδάκης (1905-1990), Το τούρκικο τέμενος
(Σινάν) Κουρσούμ τζαμί, 1920, ζελατινο-αργυρούχο γυάλινο
αρνητικό. Μουσείο Μπενάκη, Φωτογραφικό Αρχείο

Περικλής Παπαχατζιδάκης (1905-1990), Άποψη ναού Αγίων
Ταξιάρχων και οδού Επαμεινώνδα στη Αθήνα (Φετιχιέ Τζαμί),
άμισό 20ού αι., ζελατινο-αργυρούχο γυάλινο αρνητικό.
Μουσείο Μπενάκη, Φωτογραφικό Αρχείο.

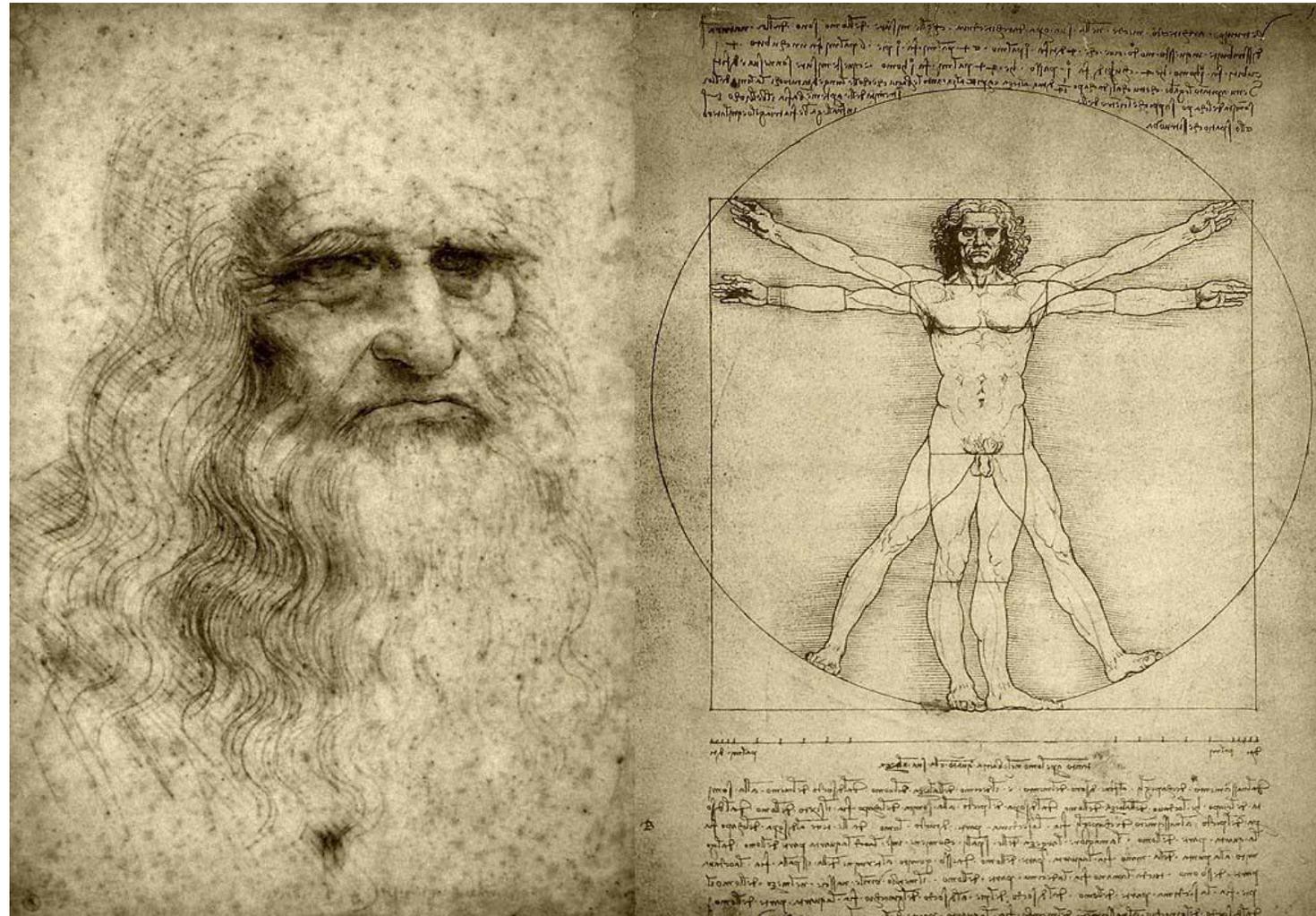
Αρχοντικό των Μπενιζέλων

Ποια σημαντικά οθωμανικά μνημεία μπορούμε να εντοπίσουμε στην νότια Ελλάδα γενικότερα;

Υπάρχει άφθονη οχυρωματική αρχιτεκτονική. Τα περισσότερα φρούρια, ακόμη κι αν υφίστανται από την αρχαιότητα, έχουν οθωμανικές φάσεις, ο Ακροκόρινθος, το Μπούρτζι στο Ναύπλιο αλλά και η Ακροναυπλία, τα κάστρα της Νότιας Πελοποννήσου, η Ναύπακτος κ.ά. Στη νότια ηπειρωτική Ελλάδα σημαντικότερη πόλη ήταν η Άμφισσα, οι επιτραπέζιες ελιές της οποίας έφταναν ως το τραπέζι του σουλτάνου. Το κάστρο της Άμφισσας σώζει οθωμανική φάση, αλλά και πολλά σπίτια χρονολογούνται τότε – και πάλι, αύλεια σπίτια εύπορων οικογενειών.

Το Κίνημα του Ανθρωπισμού και της Αναγέννησης

«Παρόλο που ο όρος Αναγέννηση παραπέμπει συνήθως στις εικαστικές τέχνες, εντούτοις πρόκειται για μια γενικότερη πνευματική κίνηση που κύριο χαρακτηριστικό της είναι η αναβίωση των αξιών της κλασικής αρχαιότητας, οι οποίες είχαν παραμεριστεί κατά το Μεσαίωνα. Το πνεύμα των ανθρώπων απελευθερώνεται τώρα (15ος-16ος αι.) από τη μονομέρεια της θρησκευτικής μεσαιωνικής σκέψης και γίνεται πιο φιλελεύθερο, δημιουργικό και ερευνητικό. Ο αναγεννησιακός άνθρωπος εμπνέεται από τον αρχαίο κόσμο, στόχος του όμως είναι το μέλλον. Οι επαναστατικές του επινοήσεις σε όλους τους τομείς της επιστήμης, της τέχνης και της λογοτεχνίας εισάγουν πανηγυρικά την Ευρώπη στην περιπέτεια του νεότερου πολιτισμού της.»

Δημητρώκας, Ιωάννου, Μπαρούτας, Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου Κόσμου 565- 1815, ΟΕΔΒ, Σχολικό βιβλίο β Λυκείου.

